

F. Suárez o povaze počtu*

David Svoboda

„... quamvis saepe cum paucis sentire necesse sit, oportet loqui cum multis.“

F. Suárez, *Disputationes Metaphysicae*

Úvod

Problematikou adekvátního vymezení počtu a s ní související otázkou po ontologické povaze počtu se zabývali filosofové od starověku až do současnosti. Tato problematika se nicméně dostala do samotného centra filosofické pozornosti především ve 20. století v souvislosti s dílem G. Fregea. Jak známo, celoživotní úsilí G. Fregea bylo zaměřeno k tomu, aby položil pevné základy aritmetiky, a protože v srdci aritmetiky je pojem počtu (čísla), usiloval Frege zejména o jasné vymezení pojmu počtu.¹ Fregeho pokus založit aritmetiku na logice (tzv. *logicismus*) se však ukázal jako velmi problematický, a tak byli filosofové znovu postaveni před tutéž obtíž, jakou se pokoušel řešit Frege. Různá, svou povahou systematická řešení uvedené obtíže, která předložili v návaznosti na Fregea další myslitelé, podnítila mimo jiné také velký zájem o tuto problematiku z řad historiků filosofie matematiky.² I když však byla v průběhu 20. století věnována různým historicky významným koncepcím počtu velká pozornost, přesto zůstávají některá vlivná a zajímavá řešení tohoto problému neprávem stále stranou zájmu odborné veřejnosti. V této souvislosti mám na mysli zvláště různé koncepce počtu vzniklé na univerzitách v raném novověku v období tzv. *druhé scholastiky*.³ Značná část tehdejších diskusí tvoří historicky trvalý, ovšem opomenutý přínos k řešení tohoto problému. Cílem tohoto příspěvku je vyložit Suárezovu koncepci počtu, která mapuje základní rysy scholastických diskusí o této problematice a zároveň souhrnně představuje historicky vlivná řešení tohoto fascinujícího problému.

* Práce na článku byla podpořena z grantu GAAV (KJB900090701) „Jsoucno a pojem: raně novověká recepcce Suárezovy metafyziky“. Děkuji Danielu Heiderovi za cenné připomínky k původní verzi tohoto článku.

¹ Srov. G. FREGE, *Die Grundlagen der Arithmetik*, Breslau: Koebner, 1884; G. FREGE, *Grundgesetze der Arithmetik*, sv. 1 a 2, Jena: Pohle, 1893; 1903. Standardní výklad Fregeovy filosofie lze nalézt v M. DUMMET, *The Interpretation of Frege's Philosophy*, London: Duckworth, 1981.

² Přehledný výklad různých historicky významných koncepcí počtu a filosofie matematiky nabízí: S. SHAPIRO, *Thinking about Mathematics: The Philosophy of Mathematics*, Oxford: Oxford University Press, 2000. Shapiro však neuvádí ani jednu scholastickou koncepci počtu a v tomto ohledu se neliší od většiny moderních přehledů historie filosofie matematiky.

³ Výjimku v tomto ohledu představují následující práce: G. MARTIN, *Klassische Ontologie der Zahl*, Koeln: Koelner Universitaets-Verlag, 1956; I. ANGELELLI, *Studies on G. Frege and traditional Philosophy*, Dordrecht: Springer, 1967; viz též česky psaná studie P. DVOŘÁK, „Číslo ve druhé scholastice,“ in *Číslo a jeho symbolika od antiky až po renesanci*, ed. L. Karfíková a Z. Šír, Brno: CDK, 2002, s. 43–50.

1. VYMEZENÍ PROBLÉMU A DĚLENÍ SUÁREZOVA VÝKLADU

Suárezova diskuse o povaze počtu se nachází v *Metafyzických disputacích*, konkrétně v první sekci 41. disputace, ve které pojednává o diskrétní kvantitě.⁴ Počet totiž ztotožňuje Suárez ve shodě s většinou svých předchůdců a současníků s diskrétní kvantitou. Východiskem Suárezových úvah o počtu je otázka, zda je diskrétní kvantita skutečným druhem kvantity. Tato pro druhoscholastické autory zcela typická otázka předznamenává průběh celé diskuse a ukazuje nám aristotelská východiska tehdejších myslitelů. Jak známo, Aristotelés na počátku svého spisu *Kategorie* mimo jiné stanovil, že do kategorie lze zařadit pouze reálné jsoucno, které má jednotu o sobě. Jinak řečeno, do kategorie patří jenom reálné jsoucno s jednou esencí a nikoli agregáty vzniklé spojením více reálných jsoucen, jako je např. hromada kamení. Počet je tedy skutečným druhem kvantity jenom tehdy, když je reálným jsoucnem majícím jednotu o sobě. Z toho důvodu se Suárezův výklad věnuje především řešení dvou uvedených problémů, zda totiž počet ustavuje reálné množství a zda má počet o sobě dostatečnou jednotu k tomu, aby byl kategoriálně klasifikovatelný. Protože je zejména problematika jednoty značně komplexní (Suárez jejímu řešení věnoval celou 4. disputaci) a některá Suárezova tvrzení ohledně jednoty počtu předpokládají již dříve stanovené závěry, bude třeba v průběhu našeho výkladu připomenout a shrnout některé skutečnosti uvedené ve 4. disputaci.

Suárez rozděluje pojednání o počtu do celkem sedmi částí. V první uvádí různé argumenty, jimiž se pokouší dokázat, že počet není skutečným druhem kvantity; ve druhé krátce shrnuje argumenty pro opačnou tezi. Ve třetí referuje o dvou základních protikladných koncepcích počtu a zaujímá předběžně stanovisko vlastní. Poté ve čtyřech krocích postupně rozvádí vlastní argumentaci ve prospěch teze, že počet není skutečným druhem kvantity. V dalším výkladu se budeme postupně zabývat hlavními myšlenkami každé z uvedených sedmi částí Suárezova pojednání o počtu. Na závěr se seznámíme se Suárezovým řešením problému, zda duchovní a abstraktní entity utváří počet.

2. ARGUMENTY PROTI TEZI, ŽE POČET JE SKUTEČNÝM DRUHEM KVANTITY

V první části uvádí Suárez více argumentů ve prospěch teze, že počet není skutečným druhem kvantity. První a základní argument vychází z výše vyložené teze, že totiž do kategorie náleží pouze jsoucno o sobě (*ens per se*) a nikoli nahodilý agregát (*ens per accidens*). Diskrétní kvantita se však nezdá být jsoucnem o sobě, a proto není ani kvantitou o sobě, ani skutečným druhem kvantity.⁵

⁴ F. SUÁREZ, *Disputationes Metaphysicae*, d. 41: „De quantitate discreta, et coordinatione praedicamenti quantitatis, et proprietatibus ejus,“ Opera omnia, sv. 25, Paris: Vivès, 1856–1866; dále zkráceně jen *DM*, další čísla určují postupně číslo disputace, sekce a paragrafu.

⁵ *DM* 41, 1,1: „Ratio dubitandi est quia quod non est per se ens, non est per se quantitas; sed quantitas discreta non est per se ens; ergo neque est per se quantitas; quod autem non est per se quantitas, non potest esse species quantitatis; ens enim quod in decem praedicamenta dividitur, est ens per se; nam entia per accidens, sicut definitionem non habent, ita nec genera aut species, nec in praedicamentis collocantur; ergo.“

Celá obtíž diskuse o povaze počtu se podle Suáreze týká především toho, zda diskrétní kvantita vskutku je (nebo není) jsoucnem o sobě. Suárez uvádí následující argumenty ve prospěch teze, že diskrétní kvantita není jsoucnem o sobě. I když uvážíme subjekt počtu, tj. počítané věci, nebo formu, která může ustavit počet jako takový, v žádné z obou entit se nenachází jednota dostatečná k tomu, aby ustavila jsoucno o sobě. Co se týče subjektu počtu, lze ho uvažovat dvěma způsoby (*remote et proxime*). Jednak (*remote*) jako celek, který se skládá z více numericky a specificky odlišných úplných substancí, a tehdy je o sobě zřejmé, že tento celek žádným způsobem neutváří jsoucno o sobě. Jednak (*proxime*) jako celek skládající se z více kvantit, z nichž je sice každá o sobě kontinuální jsoucno, ale tyto kontinuální kvantitity nejsou vzájemně spojité, ani neutvářejí žádný jiný typ reálné jednoty. Kontinuální kvantitity tedy nemohou vytvořit subjekt mající jednotu o sobě.⁶

Na základě uvedených úvah je podle Suáreze dále zřejmé také to, že v subjektu počtu, nebo přesněji v agregátu subjektů, nemůže inherovat žádný akcident, jenž by měl reálnou jednotu o sobě. Akcident inherující v subjektu počtu nemůže mít ani *jednotu nesloženosti*, protože v mnoha odlišných subjektech nemůže inherovat jedna nesložená entita; ani takový akcident nemůže být jeden na základě *jednoty složení*. Jednota složení totiž existuje pouze mezi takovými entitami, které jsou reálně sjednoceny nebo složeny. Subjekty počtu však nejsou reálně sjednoceny ani složeny, a proto nemohou utvářet jednotu složení.⁷ Podle Suáreze tedy ani forma ustavující počet jako takový nemá dostatečnou jednotu k tomu, aby skrze ni byl počet skutečným druhem kvantitity.

3. ARGUMENTY PRO OPAČNOU TEZI A RŮZNÉ NÁZORY NA POVAHU POČTU

Na podporu teze, že počet ustavuje skutečný druh kvantitity, Suárez uvádí pouze výroky Aristotela. Aristotelés na různých místech svých spisů vždy odlišuje diskrétní kvantitu od kontinuální kvantitity a domnívá se, že tímto dělením jsou ustaveny různé druhy kvantitity. Dále Aristotelés přisuzuje kvantitě takové vlastnosti, které náleží kontinuální i diskrétní kvantitě, např. rovný a nerovný, konečný a nekonečný atd. Konečně když uvážíme vlastní povahu kvantitity, která spočívá v rozlehlosti, díky které existují části jedna vedle druhé, zdá se, že tento rys náleží dis-

⁶ Tamtéž: „Probatur minor principalis argumenti, in qua est tota difficultas, quia, sive consideres subiectum numeri seu res numeratas, sive formam seu rationem formalem quae numerum, ut numerus est, constituere potest, in neutro invenitur unitas sufficiens ad constituendum ens per se. Prior pars videtur per se evidens, quia tale subiectum, si remote consideretur, constat ex substantiis integris, interdum numero, interdum specie differentibus, quae nullo modo componunt ens per se unum. Si autem proxime tale subiectum consideretur, constat ex pluribus quantitibus, quae licet singulae in se continuae sint, tamen inter se nec continuitatem nec aliam unionem realem habent; ergo nullo modo possunt constituere subiectum per se unum.“

⁷ Tamtéž: „Et hinc probatur altera pars, quia in huiusmodi subiecto, vel potius aggregato subiectorum, nullum potest esse formale accidens per se unum unitate vera ac reali, quia vel esset unum unitate simplicitatis, et hoc non, unde una entitas simplex non potest esse in subiectis ita distinctis; vel esset unum unitate compositionis; sed hoc etiam dici non potest, quia, sicut inter subiecta illa nulla est unio vel compositio realis, ita nihil est in eis aut aliquo eorum quod cum aliis habent realem unionem, et consequenter nihil ere quod realem compositionem facere possit.“

krétní kvantitě ve vlastním slova smyslu, neboť kvantitativní jednotky jsou nutně uspořádány právě tímto způsobem.⁸

Na tomto základě je podle Suáreze pochopitelné, že existují různé protichůdné koncepte počtu. Suárez rozděluje různé názory svých předchůdců na povahu počtu do dvou protikladných skupin. Do jedné skupiny řadí Tomáše a tomisty, kteří hájí tezi, že počet je skutečným druhem kvantity,⁹ do druhé skupiny řadí např. Ockhama, Aureola nebo Fonsecu, kteří hájili opačnou tezi a k jejichž koncepci se Suárez s určitými výhradami přiklání.¹⁰ V dalším výkladu rozvíjí Suárez již vlastní argumentaci, ve které usiluje více vysvětlit tezi posledně jmenovaných autorů, roz-

⁸ DM 41, 1,5: „In contrarium esse videtur sententia Aristotelis, tum in Praedicament., c. de Quantit., tum hoc loco V Metaph., et ubicumque de quantitate loquitur; semper enim eam dividit in continuam et discretam, sentitque esse divisionem generis in species, cum ex illa praedicamentalem coordinationem constituat, et ideo hic prius praemittit descriptionem quanti in communi, quam sentit aequae convenire continuo et discreto. Proprietates etiam quas assignat quantitati, aequae convenire censet discretae ac continuae, ut esse aequalem vel inaequalem, esse finitam vel infinitam, et esse mensuram; immo haec ultima prius convenire censetur quantitati discretae quam continua; ex sententia Aristotelis, X Metaph., in principio. Denique, si essentialem rationem quantitatis consideremus, quae est habere extensionem qua una pars est extra aliam, propriissime convenire videtur quantitati discretae, cum unitates quantitativae ita comparentur, ut una ex necessitate extra aliam existat.“

⁹ Tomášova a tomistická argumentace ve prospěch uvedené teze je značně komplexní a nelze ji zde detailně rozvést. Přesto lze souhrnně uvést dva základní tomistické argumenty. První argument (srov. Tomáš AKVINSKÝ, *In VIII Metaph.*, lect. 13 [1725]) vychází z toho, že jedno o sobě je to, co je druhově vymezeno od nějakého jedna. Protože je však počet druhově vymezen poslední jednotkou, je podle Tomáše a tomistů počet jedno o sobě. To, co je druhově vymezeno jedním, má totiž jeden druh a jednu esenci, čímž se odlišuje od agregátu, který zahrnuje více esencí. Počet je druhově vymezen poslední jednotkou, protože různé druhy počtů (dva, tři, čtyři, pět...) se druhově odlišují jednotkou, která vymezuje jejich druh (srov. též Tomáš AKVINSKÝ, *In VII Metaph.*, lect. 17 [1672–1673]). Druhý základní argument vychází z toho, že předmětem (aristotelské) vědy je jedno o sobě. Protože je počet předmětem aritmetiky, musí být počet jedno o sobě. Předmět aristotelské vědy totiž musí mít jednu definici, neboť definice předmětu je prvním principem vědy. Kdyby tedy počet nebyl jedno o sobě, nýbrž akcidentální jedno, nebyla by aritmetika skutečnou vědou. Vědecký statut aritmetiky však Tomáš a tomisté považovali za jistý, a proto je podle jejich názoru jisté i to, že počet je jedno o sobě. K Tomášově koncepci počtu srov. D. MERCIER, „L'unité et le nombre d'après Saint Thomas,“ *Revue néo-scholastique de philosophie* 8 (1901): 258–275; E. BODEWIG, „Zahl und Kontinuum in der Philosophie des hl. Thomas,“ *Divus Thomas* 13 (1935): 55–77; cenné informace týkající se Tomášova pojetí počtu lze dále nalézt v L. OEING-HANHOFF, *Ens et unum convertuntur: Stellung und Gehalt des Grundsatzes in der Philosophie des hl. Thomas von Aquin*, Muenster: Aschendorffsche Verlagsbuchhandlung, 1953, s. 132–140; R. E. HOUSER, *Thomas Aquinas on Transcendental Unity: Scholastic and Aristotelian Predecessors*, diss. University of Toronto 1980, s. 237–239; J. A. AERTSEN, *Medieval Philosophy and the Transcendentals – The Case of Thomas Aquinas*, Leiden: Brill, 1996, s. 212–218. K pozdější tomistické koncepci srov. Ioannis a s. THOMA, *Cursus philosophicus thomisticus*, sv. 1, Logica (vyd. B. Reiser): Marietti, 1948, s. 551b–564a (*Utrum quantitas sit vera species quantitatis*); A. GOUDIN, *Philosophia iuxta inconcussa tutissimaque D. Thomae dogmata*, Colonia Agrippina, 1704, s. 210–218 (*An numerus sit species quantitatis*).

¹⁰ DM 41, 1,6–7: „Propter haec variae sunt sententiae et extreme oppositae. Prima simpliciter affirmat numerum esse propriam quantitatis speciem ... Haec videtur esse sententia D. Thomae ... Eamque sequuntur communiter thomistae ... Secunda sententia est extreme contraria praecedenti, nimirum, quantitatem discretam, quamvis in rebus sit, non tamen habere in rebus unitatem realem quae ad constituendam veram aliquam speciem accidentis realis sufficiat. Ita tenet Aureol. ...; Ockham, ... Fonseca, ... Et ut verum fatear, quantum ad rem spectat, non dubito quin haec posterior sententia vera sit; argumenta enim primo loco facta, quae illam confirmant, mihi videntur plane convincere. Oportet tamen eam amplius explicare, et quae certiora sunt a rebus minus certis distinguere, ac denique, quoad fieri possit, rem hanc ad communem modum loquendi accommodare.“

lišit podstatné problémy od těch méně důležitých a přizpůsobit diskusi běžnému způsobu vyjadřování o počtu.

4. PRVNÍ PŘEDPOKLAD ŘEŠENÍ:

VZTAH KVANTITATIVNÍ JEDNOTY A KONTINUÁLNÍ KVANTITY

Suárez nejprve formuluje první předpoklad svého řešení a jeho teze zní takto: *kvantitativní jednota nepřidává kontinuálnímu jsoucnu žádné reálné nebo pozitivní vymezení*.¹¹ Teze je z historického hlediska zaměřena především proti Averroovu a Tomášovu pojetí kvantitativní jednoty. Averroes rozlišil transcendentální jednotu a kvantitativní jednotu jakožto dva odlišné typy jednoty, aby se tímto způsobem vyrovnal s Avicennovým ztotožněním obou uvedených typů jednoty.¹² Tomáš přijal Averroovo rozlišení dvou druhů jednoty.¹³ Kvantitativní jedno se podle Tomáše odlišuje od jedna konvertibilního se jsoucnem tím, že kvantitativní jedno přidává na pojmové úrovni jsoucnu reálné vymezení – povahu míry (*rationem mensurae*),¹⁴ zatímco jedno konvertibilní se jsoucnem přidává pojmu jsoucna pouze pomyslné vymezení – negaci vnitřní rozdělenosti. Kvantitativní jedno (jedno jako princip počtu)

¹¹ DM 41, 1,8: „Suppono itaque imprimis ut certum, unitatem quantitativam nullum peculiare accidens reale aut positivum addere supra rem quantam et continuum, ut talis est. Hoc satis probatum est supra, disp. III.“

¹² AVERROES, *In IV Metaph.*, comm. 3 (*Aristotelis Opera cum Averrois Commentarius Vol. VIII*, Venise 1562–1574), fol. 67B.D–E – „Avicenna autem peccavit multum in hoc, quod existimavit, quod unum et ens significant dispositiones additas essentiae rei ... Et etiam, quia existimavit, quod unum dictum de omnibus praedicamentis, est illud unum quod est principium numerorum. Numerus autem est accidens. Unde opinatus fuit iste, quod hoc nomen unum significat accidens in entibus.“ Srov. A. de LIBERA, „D'Avicenne à Averroès, et retour: Sur les sources arabes de la théorie scolastique de l'un transcendantal“, *Arabic Sciences and Philosophy* 4 (1994): 141–179. Averroes považoval Avicennovo po-pěření rozdílu mezi transcendentální a kvantitativní jednotou za nesprávné. Důsledkem Avicennovy teze by totiž muselo být, že Jedno nemůže být konvertibilní se jsoucnem jako takovým, protože Jedno označuje akcident, jenž náleží do kategorie kvantity. Jsoucno jako takové však není omezeno pouze na kategorii kvantity. Averroes vycházel v polemice s Avicennou z konvertibility jsoucna a jed-na a nesprávnost Avicennova pojetí dokazoval argumentem z nekonečného regresu: Jestliže přiro-zenost není Jedna o sobě, nýbrž na základě nějakého jiného přidaného jsoucna, je nutně i tento „pří-davek“ Jedno, protože každá přirozenost je jsoucno a Jedno. Tak však čelíme témuž problému, neboť se nám vrací otázka, zda je tento „přídavek“ Jeden o sobě, nebo díky nějakému jinému jsoucnu. Jestliže díky nějakému dalšímu „přídavku“, opět se navrácí původní otázka o tomto „přídavku“, a tak bychom mohli postupovat *in infinitum*. Proto je třeba nekonečný regres zastavit ihned v prvním pří-padě a tvrdit, že každá přirozenost je Jedna o sobě a nikoli skrze přidané akcidentální vymezení (srov. AVERROES, tamtéž, fol. 67F–G). Aby se Averroes vyvaroval Avicennova omylu, rozlišil dva druhy jednoty: jednotu transcendentální a jednotu kvantitativní. Transcendentální Jedno a jedno jako prin-cip počtu se podle Averroa odlišují tím, že jedno jako princip počtu náleží do kategorie kvantity, a přidává proto pojmu jsoucna reálné vymezení, zatímco transcendentální Jedno nepřidává jsoucnu žádné reálné vymezení, nýbrž pouze negaci vnitřního rozdělení, a vyskytuje se proto jako se jsouc-nem konvertibilní ve všech kategoriích. Srov. R. E. HOUSER, *Thomas Aquinas on Transcendental Unity*, s. 237–239.

¹³ Tomáš AKVINSKÝ, *In I Sent.*, 24, 3: „... Aristoteles et Averroes, dicunt, quod unum et multa quae divi-dunt ens, non sunt idem cum uno quod est species quantitatatis. Et hoc rationabile est.“

¹⁴ Tomáš AKVINSKÝ, *In I Sent.*, 24, 3: „... unum, secundum quod est principium numeri, ponit aliquid ad-ditum ad esse, scilicet esse mensurae, cujus ratio primo invenitur in unitate, et deinde consequenter in aliis numeris et deinceps in quantitativis.“

náleží podle Tomáše do kategorie kvantity a je to od substance i kontinuální kvantity odlišný akcident, který ustavuje aktuálně nerozdělené kontinuální jsoucnost.¹⁵

Suárez se problematikou kvantitativní jednoty a jejím vztahem k jednotě transcendentální zabýval již ve 4. disputaci, a proto zde uvedenou tezi uvádí pouze jako „předpoklad“ vlastního řešení povahy počtu, který již dostatečně obhájil dříve. Protože je Suárezovo pojetí kvantitativní jednoty vzhledem k jeho koncepci počtu důležité, bude vhodné, abychom v následujícím zaměřili pozornost na Suárezův výklad kvantitativní jednoty ve vztahu k jednotě transcendentální.¹⁶

Suárez se zabývá kvantitativní jednotou a jejím vztahem k jednotě transcendentální v deváté sekci 4. disputace, kde odpovídá na otázku, zda je transcendentální jednotka totožná s numerickou jednotou. Zde je třeba uvést, že termín „numerická jednotka“ užívá Suárez víceznačným způsobem, neboť tento termín označuje dvojí: jednak kvantitativní jednotu (jedno jako princip počtu) a dále individuální jednotu, kterou se vyznačuje individuum v protikladu k rodovým a druhovým pojmům.¹⁷ Rozdíl obou druhů jednoty se zdá být zřejmý, neboť kvantitativní jednotka se vyskytuje pouze v kategorii kvantity, zatímco individuální jednotka se nachází ve všech kategoriích a lze ji chápat jako vlastnost jsoucnosti jako takového. V následujícím se zaměříme pouze na Suárezovo pojetí kvantitativní jednoty a její vztah k jednotě transcendentální.

Z historického hlediska je Suárezova výše uvedená teze, jak už víme, kritickou reakcí na Averroovu a Tomášovu koncepci kvantitativní jednoty. Suárez dále navazuje zejména na dílo Jana Dunse Scota a V. Ockhama. Scotus připouštěl pojmový rozdíl mezi transcendentálním jedním a numerickým jedním, ale popřel v návaznosti na Avicennu reálný rozdíl mezi oběma uvedenými jednotami.¹⁸ Scotovo odmítnutí reálné odlišnosti transcendentální a kvantitativní jednoty přijal Ockham a následně je na základě svého nového pojetí kvantity radikalizoval do podoby tvrzení o naprosté totožnosti kvantitativní a transcendentální jednoty. Kvantita totiž není podle Ockhama nějaká od substance reálně odlišná přirozenost, nýbrž „kvantita“ označuje ve vlastním smyslu „věc“ (*rem absolutam*), tj. substanci nebo kvalitu.¹⁹

¹⁵ Tomáš AKVINSKÝ, *STh.* I, 11, 1 ad 1um: „... dicendum est quod unum quod convertitur cum ente, non addit aliquam rem supra ens, sed unum quod est principium numeri, addit aliquid supra ens, ad genus quantitatis pertinens.“

¹⁶ Srov. R. DARGE, *Suárez' transzendente Seinsauslegung und die Metaphysiktradition*, Leiden: Brill, 2004, s. 198–261; viz též D. HEIDER, *Suárezova metafyzika: Od pojmu jsoucnosti přes transcendentální jednotu k druhům transcendentální jednoty*, disertační práce, Univerzita Karlova 2007, 292 s. (§ 18 Transcendentální jednotka, kvantitativní a individuální jednotka).

¹⁷ *DM* 4, 9,1: „Duplici sensu tractari potest haec quaestio iuxta duplicem acceptionem unitatis numeralis, scilicet, vel pro unitate quantitativa vel pro unitate singulari.“

¹⁸ Duns SCOTUS, *QQ. Metaph.* IV, q. 2, n. 100: „... in quocumque est unitas quae est principium numeri, in illo non differt realiter ab ipsa unitate convertibili cum ente. Semper enim conceptus unitatis transcendentalis generalior est, quia ex se indifferens ad limitatum et non-limitatum, unitas autem determinati generis necessario importat aliquid limitatum...“ Srov. J. A. AERTSEN, „Being and One: The Doctrine of the Convertible Transcendentals in Duns Scotus,“ *Franciscan Studies* 56 (1998): 13–26.

¹⁹ G. de OCKHAM, *In IV Sent.* 6: „... quantitas non dicit aliquam rem absolutam vel respectivam ultra substantiam et qualitatem.“ G. de OCKHAM, *In I Sent.* 8, 2, s. 187: „... quaedam sunt genera quae significant res simpliciter et absoluta sine omni connotatione; et si ita esset, posset dici, quod sunt tantum tria genera generalissima scilicet substantia, qualitas et respectus...“

Z tohoto důvodu odmítá Ockham averroovsko-tomášovské rozlišení transcendentální a kvantitativní jednoty.²⁰

Na tomto historickém pozadí formuluje Suárez svou vlastní koncepci. Výchoiskem Suárezova řešení je tradiční předockhamovské pojetí (kontinuální) kvantitativní jednoty jakožto od materiální substance reálně odlišného akcidentu, který má svou vlastní esenci a entitu.²¹ Na tomto základě rozvíjí Suárez dvě teze.

První teze, která zohledňuje averroovsko-tomášovskou kritiku Avicennova ztotožnění kvantitativní a transcendentální jednoty, zní takto: *transcendentální jednota je odlišná od kvantitativní jednoty, která náleží materiální substanci akcidentálně skrze kvantitu*.²² V každé materiální substanci, vysvětluje Suárez tezi, lze rozlišit dvojí jednotu: jednak jednotu substance o sobě, která je dána vnitřní nerozděleností reálné esence substance, a jednak jednotu akcidentální, jež substanci náleží díky kvantitě. Protože transcendentální jednotu má každá vnitřně nerozdělená reálná esence, a substance má na kvantitě nezávislou vnitřně nerozdělenou reálnou esenci, má substance transcendentální jednotu nezávisle na kvantitě. Pak ovšem nemůže být transcendentální jednota substance totožná s tou jednotou, kterou substance získává díky kvantitě.²³ První Suárezova teze je tedy zaměřena především proti Ockhamovi.

(Kontinuální) kvantita jako od materiální substance reálně odlišný akcident má vlastní esenci a entitu, a proto ji lze uvažovat dvěma způsoby: nakolik má jednotu o sobě a nakolik díky ní získává kvantitativní jednotu subjekt, ve kterém kvantita inheruje. Toto rozlišení je východiskem Suárezovy druhé teze: *Jednota kvantitativní o sobě je transcendentální jednota jakožto aplikovaná takovému jsoucnu, tj. kvantitě*.²⁴ Kvantita jako reálný akcident má vnitřně nerozdělenou esenci a entitu, a proto je zahrnuta pod transcendentální jednotu jako její „subjektivní část“.

Z těchto dvou tezí vyvozuje Suárez tři závěry. Za první, protože je jednota kvantitativní o sobě (blíže explikovaná) jednota transcendentální, a transcendentální jednota přidává jsoucnu pouze negaci vnitřní rozdělenosti, přidává kvantitativní jednota

²⁰ G. de OCKHAM, *In I Sent.* 24, 1, s. 75: „Ista positio [Thomae Aquinatis] in multis deficit ... ex isto sequetur quod eiusdem re essent duae unitates, quod videtur impossibile.“ Kritický výklad Ockhamovy kritiky Tomáše lze nalézt v J. A. AERTSEN, „Ockham, ein Transcendentalphilosoph? Eine kritische Diskussion mit G. Martin,“ in *Ockham and Ockhamists: Acts of the Symposium organized by the Dutch Society for Medieval Philosophy Medium Aevum on the occasion of its 10 th Anniversary* (Leiden, 10.–12. září 1986), ed. E. P. Boss, H. A. Krop, Nijmegen: Ingenium Publishers, 1987, s. 3–13.

²¹ DM 40, prol.: „... essentialis ratio quantitatis, prout est verum accidens a substantia distinctum, in quantitate continua reperitur...“ DM 4, 9,4: „... nunc supponimus quantitatem habere entitatem distinctam a reliquis...“

²² DM 4, 9,8: „... dicendum ... unitatem transcendentalem non esse unitatem quantitativam, quae denominative et accidentarie convenit substantiae materiali media quantitate. ... Nam transcendentalis unitas est maxime intrinseca unicuique enti et convenit ex vi solius entitatis adiuncta negatione, ut ostensum est, unde remota quantitate intelligitur intrinseca unitas entitativa transcendentalis in substantia etiam materiali.“

²³ DM 4, 9,8: „... in substantia materiali posse considerari intrinsecam et entitativam unitatem, et accidentariam denominative convenientem illi ex affectione quantitatis ... Quo supposito, dicendum imprimis quoad hanc partem est unitatem transcendentalem non esse unitatem quantitativam, quae denominative et accidentarie convenit substantiae materiali media quantitate.“

²⁴ DM 4, 9,9: „... dicendum est, in quantitate ipsa unitatem, qua ipsa una est, non esse aliam a transcendentali explicata ad tale ens, scilicet quantitatem.“

(kontinuální) kvantitě pouze negaci aktuálního rozdělení.²⁵ Kvantitativní jednota je tedy samotná kontinuální kvantita pojatá v aspektu její aktuální nerozdělenosti. Tento závěr je ve shodě s názorem Scota i Ockhama, podle kterých platí, že kvantitativní jednota jako taková nepřidává kvantitě žádné pozitivní určení; Suárezův první závěr je naopak zaměřen proti Tomášově tezi, že kvantitativní jednota přidává (kontinuální) kvantitě reálné pozitivní vymezení – povahu míry.

Za druhé, kvantitativní jednota, nakolik akcidentálně a denominativně náleží materiální substanci, přidává materiální substanci pozitivní vymezení pod způsobem negace, tj. samotnou (kontinuální) kvantitu jakožto aktuálně nerozdělenou.²⁶ Podobně jako je materiální substance rozlehlá skrze akcident kvantity, tak je také kvantitativně jedna díky jedné kvantitě, která v ní inheruje. Závěr je samozřejmě zaměřen proti Ockhamovu názoru, podle kterého kvantitativní jednota nepřidává jsoucnu žádné pozitivní vymezení náležející do kategorie kvantity.

Za třetí, i když není kvantitativní jednota konvertibilní s jednotou transcendentální, jak je dostatečně zřejmé, přesto nakolik uvažujeme jednotu kvantity o sobě, není od transcendentální jednoty odlišná, nýbrž obě jednoty jsou ve vztahu podřazeného a nadřazeného pojmu. Když však uvažujeme kvantitativní jednotu, nakolik akcidentálně a denominativně náleží substanci, tehdy se od transcendentální jednoty odlišuje, protože transcendentální jednota je věci vnitřní a bezprostředně vyplývá z esence věci, zatímco kvantitativní jednota je jakoby věci vnější, neboť je substanci přidána skrze akcident kvantity.²⁷ Potud Suárezovo pojetí kvantitativní jednoty a jejího vztahu k jednotě transcendentální.

5. DRUHÝ PŘEDPOKLAD VLASTNÍHO ŘEŠENÍ:

POČET NEPŘIDÁVÁ POČÍTANÝM VĚCÍM ŽÁDNÉ REÁLNÉ VYMEZENÍ

Suárez uvádí jako druhý předpoklad vlastního řešení povahy počtu tuto tezi: *ačkoli počet, jenž je diskrétní kvantita, existuje ve věcech, přesto nepřidává počítaným vě-*

²⁵ Tamtéž: „... sequitur primo unitatem numeralem seu quantitativam respectu quantitatis nihil addere praeter indivisionem, quae solum est negatio quaedam. ... in quantitate unitas eius est ipsamet quantitas seu continuitas quantitatis ut indivisae.“

²⁶ DM 4, 9,10: „Secundo infertur ex dictis unitatem quantitativam seu numericam, quatenus substantiae denominative convenit, addere supra substantiam rem positivam sub negatione, scilicet quantitatem ipsam cum indivisione. ... Et patet facile, quia, sicut substantia est quanta per quantitatem sibi adiunctam, ita etiam est una quantitative propter unam quantitatem quam in se habet...“

²⁷ DM 4, 9,11: „Tertio tandem constat ex dictis quomodo se habeat unitas transcendens ad unitatem quantitativam; in nullo enim sensu sunt idem convertibiliter, ut evidenter probant supra adducta. Si tamen loquamur de unitate quantitativa secundum se seu respectu quantitatis, sic se habent sicut inferius et superius; nam ostensum est unitatem quantitativam esse quamdam transcendentalem unitatem, quamvis non omnis unitas transcendentalis sit etiam quantitativa. Unde unum transcendens reperitur in omnibus praedicamentis; unitas vero quantitatis in solo uno praedicamento. Si vero loquamur de unitate quantitativa, ut accidentaliter et denominative convenit substantiae, vel aliis materialibus accidentibus per quantitatem, sic differt ab unitate transcendentali; nam haec est intrinseca et per se comitans entitatem rei; illa vero est quasi extrinseca, quatenus adiuncta est per aliam entitatem.“ Substance spolu s akcidentem kvantity ustavují jsoucnu akcidentální (*ens per accedens*), které je však jako jedno po určité stránce podle Suáreze zahrnuto pod transcendentální jednotou. Tuto problematiku vykládá Suárez blíže v DM 4, 3,14 a DM 4, 5,4.

cem nějaký akcident, který by byl od těchto souborně vzatých věcí reálně odlišný.²⁸ První část teze považuje Suárez za o sobě zřejmou, neboť každé reálné množství je ve věcech a počet je reálné množství, protože se skládá z reálných jednotek. Počet je tedy ve věcech. Počet, pokračuje Suárez s odkazem na Aristotela, vzniká rozdělením kontinuální kvantity, neboť matematické entity, mezi které počet náleží, neexistují odděleně od reálných fyzických věcí. Navíc Aristotelés ve 2. knize *O duši* uvádí počet jako předmět smyslového poznání, a to dokonce pro více smyslů (*sensibile per se commune*). Smyslově poznávat však lze pouze reálně existující skutečnosti, a to opět svědčí ve prospěch názoru, že počet existuje v kvantitativních a smyslově poznatelných věcech.²⁹

Druhou část teze považuje Suárez také za jistou, neboť jestliže kvantitativní jednotka nepřidává kvantitě žádné reálné vymezení, pak ani počet, jenž je množstvím kvantitativních jednotek, nepřidává žádné reálné vymezení všem jednotkám souborně vzatým. Ani Tomáš a tomisté podle Suáreze netvrdí, že počet přidává všem jednotkám souborně vzatým nějaký od tohoto souboru reálně odlišný akcident, ale říkají, že počet přidává počítaným věcem reálné vymezení proto, že se domnívají, že kvantitativní jednotka přidává reálný akcident kontinuálnímu jsoucnu, které se tak stává jedním. Tento tomistický názor však Suárez, jak jsme viděli výše, odmítl jako nesprávný.³⁰

6. POČET NEPŘIDÁVÁ POČÍTANÝM VĚCEM ANI ŽÁDNÝ REÁLNÝ MODUS

Suárez dále formuluje tuto tezi: *počet nepřidává jednotlivým kontinuálním kvantitám a jednotkám souborně vzatým žádný reálný modus, nýbrž počet je po věčné stránce soubor takového množství jednotek*.³¹ Suárez formuluje ve prospěch této teze více argumentů, v následujícím se podíváme na jeho základní a první argument. Kdyby počet přidával souborně vzatým jednotkám nějaký reálný modus, pak by tento

²⁸ DM 41, 1,9: „Hinc sumo secundo ut certum, licet numerus, qui est quantitas discreta, in rebus sit, tamen non addere ipsis rebus numeratis aliquod accidens in re distinctum ab illis, collective sumptis.“

²⁹ Tamtéž: „Prior pars per se nota est, quia omnis realis multitudo in rebus est; numerus autem est realis multitudo, cum ex realibus unitatibus consurgat. Item hic numerus consurgit ex divisione quantitatis continuae... ostendit Aristoteles entia mathematica, inter quae numeri computantur, non esse a rebus naturalibus separata; ac denique II de Anim. ... inter sensibilia communia ponitur numerus. Est ergo numerus in rebus ipsis quantis et sensibilibus.“

³⁰ DM 41, 1,10–13: „Nec minus certa mihi videtur altera pars ... quia singulae unitates non addunt rem aliquam singulis quantitativibus: ergo nec totus numerus addit rem aliquam omnibus unitatibus simul sumptis. ... hi auctores [thomistae], si attente legantur, non sentiunt ternarium, verbi gratia, addere aliquod accidens realiter distinctum supra unitates omnes, ut unitates sunt et simul sumptas, neque ad hoc suadendum in hoc sensu ullam afferunt rationem probabilem, cui respondere necesse sit. Sed ideo dicunt numerum quantitativum addere aliquid rebus numeratis, quia putant singulas unitates quantitativas addere aliquid rei quae sic est una; quod tantum verum est comparando hanc unitatem ad substantiam cui additur quantitas indivisa, ut per eam fiat hoc modo una; et ita dicimus explicandum esse D. Thomam, quidquid alii sentiant. Quod vero ultra hanc quantitatem aliqua alia res positiva neccessaria sit in singulis unitatibus, improbabile est.“

³¹ DM 41, 1,14: „... addo tertio numerum supra singulas quantitates continuas et unitates simul sumptas non addere aliquem modum realem, sed in re ipsa praecise consistere in collectione tot unitatum.“

modus buď bylo možno od tohoto souboru jednotek oddělit, nebo nikoli. Jestliže tento modus není od souboru jednotek oddělitelný, pak není od souboru reálně odlišný, protože reálný rozdíl je mezi nějakými entitami podle Suáreze tehdy, když lze jednu entitu oddělit od druhé (minimálně Boží mocí). Jestliže lze modus od souboru jednotek oddělit, pak předpokládejme, že je oddělen; v tomto případě však dvě jednotky bezpochyby i bez odděleného modu utváří počet dvě, a to je známkou toho, že počet dvě není ustaven reálným, od souboru jednotek odlišným modem.³²

7. VLASTNÍ POVAHA POČTU

Ve čtvrtém kroku výkladu uvádí Suárez tuto tezi: *počet není po věčné stránce vlastním druhem jsoucna nebo akcidentu, nýbrž je to soubor jsoucen nebo akcidentů. Nicméně nakolik koncipujeme tento soubor na způsob jedné entity, lze říci, že má dostatečnou jednotu k tomu, abychom o něm mluvili jako o jednom druhu jsoucna, které lze z tohoto hlediska zařadit do kategorie kvantity.*³³

První část teze je podle Suáreze na základě již podaného výkladu zřejmá, neboť dvě kvantify dvou těles jsou dva akcidenty, a nikoli jeden akcident. Počet dvě, jak bylo ukázáno, nepřidává po věčné stránce dvěma kvantitativním jsoucnům žádné vymezení, a proto v souboru dvou jednotek není žádné jedno jsoucno nebo jeden akcident, který by ustavoval počet dvě. Soubor jednotek tedy nemá jednotu o sobě, nýbrž je to pouze množství koexistujících jednotek.³⁴

Druhou částí teze usiluje Suárez vysvětlit náš běžný způsob vyjadřování o počtu, neboť i když je často nutné souhlasit se správným názorem menšiny, je na druhou stranu třeba se vyjadřovat tak, jak to činí většina lidí. Suárez uvádí ve prospěch druhé části teze celkem tři argumenty.

První vychází z toho, že diskrétní kvantita je předmětem aritmetiky. Předmět (aristotelsky pojaté) vědy se však chápe jako nějaké jedno. Počet tedy pojímáme takovým způsobem, jako by měl jednu esenci a druh.

Druhá úvaha vychází z toho, že jednotlivým počtům přisuzujeme speciální atributy, např. sudý nebo lichý. Z toho je podle Suáreze zřejmé, že počet má vzhle-

³² Tamtéž: „... vel ille modus separari potest ab unitatibus simul existentibus, vel non. Si separabilis non est, sine fundamento fingitur distinctus in re, ut patet ex supra dictis de distinctionibus in communi. Si vero separari potest, ponamus separari; at vero tunc duae unitates existentes non minus essent binarius, quam modo; ergo signum est binarium non constitui per modum illum ex natura rei distinctum.“

³³ DM 41, 1,16: „Quarto... numerum in re ipsa spectatum non esse propriam et peculiarem speciem entis vel accidentis, quia in re non est ens aut accedens, sed collectio entium seu accidentium. Nihilominus tamen, prout a nobis concipitur per modum unius, dici potest habere aliquam unitatem sufficientem ut de illo tamquam de una specie entis loquamur, et ut sub tali denominatione in praedicatione quantitatis collocetur.“

³⁴ Tamtéž: „Prior pars est manifesta ex dictis, quia duae quantitates duorum corporum duo accidentia sunt et non unicum; et binarius numerus nihil rei addit illis duabus quantitativibus, ut ostensum est; ergo in rebus illis nihil est quod vere sit unum ens aut unum accedens a parte rei; ipsa enim unitatum collectio in re non est una speciali unitate reali, sed sola collectione seu (quod idem est) coexistentia unitatum.“

dem k našemu poznání nějakou jednotu, na jejímž základě o počtu hovoříme jako o jedné kvantitě.³⁵

Konečně Suárez uvádí na podporu druhé části své teze pasáž z díla Tomáše Akvinského (*In VII Metaph.*, lect. 17), kde Tomáš rozlišuje věci, které jsou jedno naprosto (*unum simpliciter*), od takových věcí, jež jsou jedno po určité stránce (*unum secundum quid*). Počet je podle Tomáše jedno naprosto, neboť nemá jednotu pouze na základě množství věcí, ze kterých se skládá, nýbrž jednotu počtu je dána uspořádáním. Tomáš, pokračuje Suárez ve výkladu, své tvrzení upřesňuje více na jiném místě (*In VIII Metaph.*, lect. 13), kde tvrdí, že počet je jedno o sobě, nakolik poslední jednotka dává počtu druh a jednotu. Podle Suáreze je ovšem zřejmé, že jednotky nějakého počtu nejsou o sobě reálně uspořádány, ani mezi nimi není žádná první nebo poslední, a proto je nutné, že toto uspořádání a vymezení poslední jednotky pochází od našeho poznání.³⁶

Na závěr upřesňuje Suárez výklad tím, že uvádí dvě námitky proti svému pojetí počtu, na které ihned odpovídá. První námitka zní takto: počet jako takový, a jako nějaké jedno, je tedy pomyslné, a nikoli reálně jsoucno, a proto nelze o počtu říci, že je reálnou kvantitou. Druhá námitka souvisí s první, neboť na základě Suárezeova výkladu se zdá, že počet aktuálně existuje jenom tehdy, když aktuálně počítáme, a to je zjevně nesprávné a absurdní, protože počítající počet nevytváří, nýbrž objevuje. Navíc počet nepoznáváme pouze rozumem, ale počet je také předmětem smyslového poznání a smyslové poznání, jak je zjevné, pomyslná jsoucna nevytváří.³⁷

Na první námitku odpovídá Suárez v návaznosti na Jana Dunse Scota a Aureola takto: ačkoli množství jednotek jako množství existuje reálně, přesto má určitou jednotu o sobě co do nějakého uspořádání nebo vymezení pouze skrze činnost rozumu a v závislosti na činnosti rozumu. I když je tedy diskrétní kvantita reálná kvantita (*realis quantum*) mající základ v reálném množství, přesto formální povaha počtu jakožto jednoty o sobě pochází od rozumu a závisí na rozumu. Z toho důvo-

³⁵ DM 41, 1,17: „Altera vero pars conclusionis posita est ad explicandum communem modum loquendi de numero in quantitate discreta, ne ab illo omnino recedamus; in his enim rebus, quamvis saepe cum paucis sentire necesse sit, oportet loqui cum multis. Potest autem imprimis ea pars ex eo confirmari, quod quantitas discreta ut sic est obiectum cuiusdam scientiae mathematicae, scilicet, arithmeticae; obiectum autem scientiae sumitur ut aliquid unum, de quo passiones demonstrantur; ergo concipitur a nobis numerus ut habens aliquo modo unam essentiam et speciem. Praeterea nos concipimus singulos numeros ut constitutos ex tot unitatibus et non pluribus neque paucioribus, eisque attribuiamus suas proprietates, ut, si talis numerus sit impar, quod non sit divisibilis in duas partes aequales, et alias huiusmodi; ergo in ordine ad conceptionem nostram habet numerus aliquam unitatem, ratione cuius potest denominari una quantitas.“

³⁶ DM 41, 1,17: „Deinde declarari hoc potest ex D. Thoma, VII Metaph., lect. 17 ..., ubi distinguens ea quae sunt unum simpliciter vel secundum quid, in priori ordine collocat numerum; subdit vero numerum habere unitatem suam non ex sola multitudine seu coacervatione unitatum, sed cum aliquo ordine. Quod amplius exponens, lib. VIII, lect. 13 ..., ait numerum esse per se unum in quantum ultima unitas dat numero speciem et unitatem. At vero constat unitates alicuius numeri secundum se non habere ordinem realem inter se, neque in eis aliquam esse ultimam vel primam; ergo oportet ut haec sumantur aliquo modo in ordine ad conceptionem nostram.“

³⁷ DM 41, 1,18: „Dices: ergo numerus ut numerus et ut aliquid unum est ens rationis et non rei, et consequenter non poterit dici quantitas realis. Item, ergo numerus non erit actu numerus, nisi quando actu numeratur, quod est plane falsum, quia numerans non facit numerum, sed cognoscit illum. Unde non solum intellectus, sed etiam sensus numerum cognoscit, cum tamen sensus non faciat entia rationis.“

du počet po své formální stránce není předmětem smyslového poznání, neboť smyslově poznáváme pouze reálné množství věcí.³⁸

Suárezova odpověď na první námitku upřesňuje dosavadní výklad jeho pojetí počtu. Na základě předchozího výkladu se totiž zdálo, že Suárez pojímá počet prostě jako reálné množství jednotek. V odpovědi na námitku však Suárez upřesňuje, že reálné množství jednotek nemá jednotu dostatečnou k tomu, aby ustavilo počet, neboť počet nutně vyžaduje nějakou jednotu o sobě. Jednota nutná k tomu, aby nějaké reálné množství jednotek ustavilo počet, pochází od rozumu, který chápe prostřednictvím pojmu určité množství jako nějaké jedno. Rozum tedy chápe množství jednotek jako nějakou jednotu tím způsobem, že toto množství podřadí pod určitý pojem a množství jednotek jakožto členové rozsahu tohoto pojmu pak mají jednotu dostatečnou k tomu, aby ustavily počet a bylo je tedy možno počítat. Počet je tedy po formální stránce dán tehdy, když rozum podřadí reálné množství jednotek pod určitý pojem. V tomto smyslu je počet co do své formální povahy nutně vztažený k pojmu, a proto počet jako takový není smyslově poznatelný. Smyslově poznáváme totiž pouze množství reálných jednotek, ale nikoli jejich počet, protože smyslově nepoznáváme ani pojem, ani vztah podřazenosti množství vzhledem k příslušnému pojmu. Tím je zřejmá uvedená Suárezova odpověď na první námitku: Suárez souhlasí s tím, že reálné množství jednotek existuje nezávisle na rozumu, ale počet tohoto množství existuje pouze v závislosti na pojmu rozumu.³⁹

Na druhou námitku odpovídá Suárez s tím, že počet jako takový vyjadřuje to, co je počítatelné (*numerabile*), a nikoli to, co je aktuálně počítané (*actu numeratum*), a proto v tomto ohledu počet nezávisí na aktuálním počítání duše.⁴⁰ Počítatelnost, jež je vlastností počtu, však mají věci pouze na základě činnosti rozumu. Počítatelnost je pouhá vnější denominace a neudílí množství po věcné stránce žádnou reálnou jednotu, nýbrž závisí na činnosti rozumu, který na pojmové úrovni pojímá mnohé věci na způsob jednoho, čímž se množství věcí stává počítatelným. Počítatelnost podle Suáreze konotuje vztah k lidské mysli a na tomto základě lze pak říci, že počet jako takový je ve věcech, i když nikdo aktuálně nepočítá neboli nemyslí. A tento modus jednoty, uzavírá Suárez, postačuje k tomu, aby počet byl předmětem aritmetiky. Potud Suárezovy odpovědi na námitky.

³⁸ Tamtéž: „Ad hoc aliqui non verentur absolute concedere utramque sequelam, ut intelligere licet ex iis quae Capreolus refert ex Aureolo, In 1, dist. 24, q. 1, a. 1, in argum. quanti loco factis contra primam conclusionem, et ex Scoto, in argum. contra quintam conclusionem. Nam, licet multitudo unitatum, ut multitudo, a parte rei sit, tamen ut habens aliquam unitatem per se, secundum aliquem ordinem vel constitutionem, non est nisi per intellectum et dependenter ab intellectu. Unde quantitas discreta, licet sit realis quantum ad multitudinem subtractam, quantum vero ad formalitatem numeri quae se habeat ut per se una, solum est per denominationem ex conceptione mentis, neque sub ea ratione cadit sub sensum, sed solum ut est plurium rerum collectio.“

³⁹ V tomto ohledu se nám zdá, že Suárezovo pojetí počtu předznamenává pozdější Fregeho koncepci počtu, podle které je počet něco, co přísluší pojmu (např. pojmu *planety naší sluneční soustavy* přísluší počet devět). Odtud je pak jen krůček k tomu, abychom definovali počet jako množinu všech rovnomocných pojmů. U Suáreze tato tvrzení nenacházíme, ale jeho koncepcie počtu podle našeho soudu připravuje cestu k Fregeho pojetí počtu.

⁴⁰ DM 41, 1,19: „Secundo vero responderi potest numerum, ut sic, non dicere aliquid actu numeratum, sed numerabile, et sub ea ratione non pendere ab actuali animae numeratione, sed solum dicere fundamentum quod est in ipsis unitatibus...“

8. UTVÁŘÍ POČET TAKÉ DUCHOVNÍ A ABSTRAKTNÍ ENTITY?

Na závěr našeho výkladu zaměříme pozornost na Suárezovo řešení problému, zda duchovní a abstraktní entity utváří počet. Suárez se touto obtíží zabývá ve druhé sekci 41. disputace a jeho úvahy jsou vedeny otázkou, zda se diskretní kvantita nachází v duchovních věcech. Suárez nejprve uvádí argumenty různých autorů (Augustin, Ockham, Aureolus aj.) na podporu teze, že diskretní kvantita neboli počet se nachází v duchovních entitách. Počet se podle názoru těchto myslitelů vyskytuje ve všech věcech, které se vzájemně odlišují tak, že jedna věc není druhá. Množství věcí je tedy podle názoru těchto autorů nutnou a zároveň dostatečnou podmínkou výskytu počtu.⁴¹ Dále Suárez uvádí protikladný názor tomistické školy (Tomáš, Kapreolus, Soncinus, Javellus aj.), podle které se počet vyskytuje pouze v materiálních věcech, které mají akcident kvantity. Protože duchovní věci nemají kvantitu, neutváří počet ve vlastním slova smyslu, nýbrž utváří pouze transcendentální Množství.⁴²

V úvodu svého řešení Suárez konstatuje, že názorový spor se zdá být pouze terminologickou kontroverzí, neboť jestliže termín „kvantita“ označuje hmotnou skutečnost, pak počet nelze přisoudit nehmotným entitám. Když někdo termínem „diskretní kvantita“ míní pouze množství věcí a usiluje na tomto základě obhájit tezi, že diskretní kvantita je v duchovních entitách, proviňuje se podle Suáreze tím, že se zcela odchyluje od běžného způsobu vyjadřování všech filosofů, kteří termínem „kvantita“ označují něco hmotného; proto žádný z filosofů nesouhlasí s tím, že andělé mají kvantitu. Když přidáme ke kvantitě diferenci „diskretní“, neoslabujeme tím povahu kvantity, nýbrž specifikujeme a rozdělujeme jednotu kvantity. Proto duchovním věcem nenáleží diskretní kvantita o nic méně, než kvantita jako taková. Dále, i kdybychom připustili uvedené (zne)užívání termínu „diskretní kvantita“, přesto by diskretní kvantita nenáležela do žádné kategorie, protože množství jako takové nemá dostatečnou jednotu k tomu, aby náleželo do nějaké kategorie.⁴³

⁴¹ DM 41, 2,1–3: „... omnis ratio extensionis discretae, et similiter omnis ratio unitatis, quae reperitur in numero rerum corporalium, reperitur in numero rerum spiritualium; illa enim extensio solum est divisio unius ab alio...”

⁴² DM 41, 2,4: „... fundamentum huius sententiae est quia in rebus spiritualibus nulla est vera quantitas; in hoc enim maxime differunt a rebus corporalibus, quod quantitate carent. Item ac praecipue quia unum transcendens ut sic non spectat ad praedicamentum quantitatis, neque ad aliquod speciale praedicamentum, cum sit passio convertibilis cum ente; ergo nec multitudo, quatenus ex unitatibus transcendentalibus consurgit, pertinet ad praedicamentum quantitatis, nam multitudo etiam est aequae transcendens ad omnia entia, et cum proportionem respondet unitati.”

⁴³ DM 41, 2,5: „Haec vero controversia videtur fere de modo loquendi, nam in re constat, si quantitatis nomine significetur moles corporea, sic non posse attribui numero rerum spiritualium. Si vero quis mordicus contendat nomine quantitatis discretae tantum significari quamcumque rerum multitudinem, facile defendet quantitatem discretam in angelis reperiri. Qui vero sic loquuntur imprimis abutuntur voce quantitatis, cum haec vox absolute dicta in usu omnium philosophorum molem corpoream significet, ideoque nullus philosophus absolute concedet esse quantitatem in angelis; at vero cum additur illa differentia discreta, non censetur esse conditio diminuens rationem quantitatis, sed sumitur potius ut specificans seu diversificans unitatem eius. Igitur, proprie loquendo, non magis potest rebus spiritualibus attribui quantitas discreta quam quantitas absolute. Deinde, etiam admissio illo usu talis vocis, falso dicitur quantitatem discretam sic acceptam, id est, multitudinem ut sic, per-

Na základě těchto úvah odmítá Suárez první výše uvedený názor, podle kterého se diskretní kvantita vyskytuje v duchovních věcech: *Absolutně je třeba říci, že počet vzatý ve vlastním slova smyslu jakožto diskretní kvantita se nevyskytuje mimo kvantitativní a materiální věci.*⁴⁴

Na druhou stranu však podle Suáreze nelze popřít, že když uvážíme to, co v počtu pochází od rozumu (počitatelnost a uspořádání jednotek) a uvažujeme takto počet jako nějaké jedno, pak se počet vyskytuje také v duchovních (a abstraktních) entitách.⁴⁵ Toto upřesnění teze je důsledkem Suárezova výše uvedeného pojetí počtu: Duchovní a abstraktní entity utváří množství jednotek, které lze rozumem koncipovat jako nějaké jedno, čímž získává toto množství dostatečnou jednotu k tomu, aby ustavilo počet. Pojmu „andělé“ je podřazeno množství duchovních jednotek a takto pojaté množství utváří počet andělů. Protože však tato jednota počtu pochází od rozumu, nepostačuje sama o sobě k tomu, aby počet náležel do kategorie kvantity, neboť diskretní kvantita není reálnou kvantitou skrze úkon rozumu, nýbrž je reálnou kvantitou, nakolik má základ v reálné kvantitě různých jednotek.⁴⁶ Potud Suárezova odpověď.

SHRNUTÍ

Pokusme se na závěr krátce shrnout základní myšlenky Suárezovy koncepce počtu. Východiskem Suárezových úvah je z hlediska celé druhoscholastické diskuse o ontologické povaze počtu standardní otázka, zda je totiž počet skutečným druhem kvantity. Suárez odpovídá na tuto otázku záporně. Počet podle Suáreze spočívá po věčné stránce v souboru jednotek, jenž však jako takový nemá jednotu o sobě, a nemůže být proto skutečným druhem kvantity. V této souvislosti polemizuje Suárez především s naukou tomistů, podle kterých má počet jednotu o sobě, nakolik poslední jednotka dává počtu druh a jednotu. Suárez oproti tomistům hájí názor, že jednotky nějakého počtu nejsou o sobě reálně uspořádány, ani mezi nimi není žádná první nebo poslední, a proto samy o sobě utváří pouze množství, ale nikoli počet. Jednota nutná k tomu, aby množství jednotek ustavilo počet, pochází podle Suáreze od rozumu, který koncipuje množství jako nějakou jednotu. Formální povaha počtu jakožto jednota o sobě nějakého množství pochází tedy od rozumu a závisí na rozumu. Když uvážíme počet co do jeho formální povahy, pak lze v témže smyslu hovořit o počtu materiálních, duchovních a potažmo i abstraktních entit. V tomto ohledu se Suárezova koncepce počtu zcela odlišuje od koncepce takových

tinere ad aliquod determinatum genus praedicamentale; hoc enim recte convincunt argumenta posterioris sententiae. Nam multitudo ut sic non habet veram unitatem, neque est ens, sed entia...”

⁴⁴ DM 41, 2,6: „... absolute dicendum est numerum proprie sumptum pro quantitate discreta non inveniri extra res quantas et materiales.”

⁴⁵ Tamtéž: „Non possumus autem negare, si in numero solum consideremus id quod est rationis, nempe intellectualem numerationem vel numerabilitatem, et quemdam ordinem unitatum, inter quas prima et ultima censeantur, et ut sic numerum ut quid unum concipiamus, quoad haec (inquam) omnia numerum aequè reperiri aut considerari posse in angelis ac in lapidibus.”

⁴⁶ Tamtéž: „Verumtamen cum consideratio praecisa denominatio quaedam rationis sit, non sufficit illa sola ut talis numerus in praedicamento quantitatis constituatur, nam quantitas discreta non censetur realis quantitas ob illam considerationem aut denominationem rationis praecise sumptam, sed ut fundatam in vera et reali quantitate singularum unitatum.”

autorů (Tomáš Akvinský a jeho následovníci tomisté), kteří počet považují za skutečný druh kvantity a v důsledku toho se domnívají, že počet v pravém slova smyslu utvářejí pouze a výhradně materiální kvantitou vymezené věci. Duchovní nebo abstraktní předměty podle těchto autorů utvářejí pouze tzv. transcendentální množství a počet o těchto entitách vypovídáme jenom analogicky. Suárezova koncepce diskretní kvantity navazuje v ohledu univerzální aplikovatelnosti počtu na materiální, duchovní a abstraktní entity především na nauku Jana Dunse Scota (a scotistů) a Viléma Ockhama, přičemž toto pojetí našlo své stoupence také u pozdějších myslitelů, jako byli G. W. Leibniz, E. Husserl nebo G. Frege.⁴⁷

F. Suárez on a Number

Key words: Number; Quantity; Suárez Francisco

Abstract: The paper deals with Suárez's concept of a number as it is put forth in his famous *Disputatines Metaphysicae*. Suárez's explanation is led by the standard scholastic question with regard to the nature of a number, namely whether a number is the real species of a quantity. Suárez answers the question in a negative way and his main opponents are in this respect Thomists. Suárez rejects the Thomistic concept of a number according to which a number is the real species of a quantity. Suárez's argument is based on the claim that a number is not a being (*ens*) per se and that is why the Thomistic thesis is not valid. According to Suárez, a number is (broadly speaking) an aggregation of units, which of itself does not have a sufficient type of unity in order that it could constitute a being per se. However, a number has some kind of unity but the unity of a number comes from the cognitive act of our reason which subordinates an aggregation of units under some concept. Only if we consider an aggregation of units with this kind of unity can there be strictly speaking (or formally speaking) a number, e.g. the number of the apostles. A number taken in a formal way then somehow belongs (but not in the strict sense of a word) to the species of a quantity.

Mgr. David Svoboda
Katedra filosofie
Katolická teologická fakulta Univerzity Karlovy
Thákurova 3
160 00 Praha 6

⁴⁷ Srov. ANGELLELI, *Studies on Gottlob Frege*, s. 244; z historicko-systematického hlediska zůstává otázkou, zda a do jaké míry je Suárezovo odmítnutí diskretní kvantity jako skutečného druhu kvantity součástí problému tzv. „mentalizace“ Suárezovy metafyziky, na který upozornili někteří moderní badatelé. Této problematice se v tomto příspěvku nebudeme věnovat. K této problematice srov. J. J. E. GRATIA, „Suárez's Conception of Metaphysics: A Step in the Direction of Mentalism?“ *American Catholic Philosophical Quarterly* 65 (1991): 287–310; J. J. E. GRATIA, „Suárez and Metaphysical Mentalism: The Last Visit,“ *American Catholic Philosophical Quarterly* 67 (1993): 349–354; J. J. E. GRATIA, „The Language of Categories: From Aristotle to Ryle, via Suárez and Kant,“ in *L'élaboration du vocabulaire philosophique au Moyen Age*, ed. J. Hamesse a C. Steel, Turnhout: Brepols, 1999, s. 337–355; D. P. LANG, „Aquinas and Suarez on the Essence of continuous Physical Quantity,“ in *Laval théologique et philosophique* 58 (2002): 565–595.